

Beekherstel in en rondom Breda

Op bezoek bij Waterschap Brabantse Delta

Verslag excursie stroomgebied Bovenmark, 3 juni 2004.

Herman Wanningen en Hans van Kapel (WEW Subgroep Realisatie),

Het waterschap Brabantse Delta (opp. 171.000 ha; verder afgekort tot WSBD) bestaat nu bijna een jaar. Het waterschap komt voort uit een fusie tussen het Hoogheemraadschap van West-Brabant en vier kwantiteitswaterschappen in West-Brabant (Land van Nassau, Mark en Weerij, Scheldekwartier en Dongestroom). De meeste beekherstelprojecten van dit waterschap bevinden zich in de regio midden, ten zuiden van Breda. In deze regio zijn reeds diverse projecten uitgevoerd of in uitvoering, terwijl andere alweer in voorbereiding zijn. Op 3 juni jongstleden hield het waterschap Brabantse Delta een excursie in het stroomgebied van de Bovenmark, waar de meeste projecten zijn uitgevoerd. Dit gebeurde onder de bezielende leiding van Hans van Kapel. In totaal namen 50 deelnemers uit zowel Nederland als Vlaanderen hieraan deel. Een relatief groot aantal deelnemers was afkomstig van de OVB. Zij hadden aangegeven ook graag aan de excursie mee te willen doen. Diverse locaties zijn bezocht en er werden ter plaatse presentaties gegeven. Dit verslag geeft een impressie van deze excursiedag. Voor meer informatie over het organiserende waterschap en haar projecten surf dan eens naar www.brabantsedelta.nl.

De ochtend

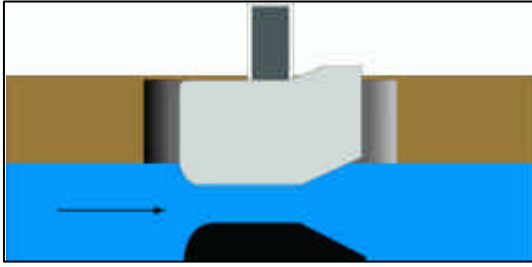
We verzamelen bij Kasteel Bouvigne te Breda. Dit is de voormalige locatie van het Hoogheemraadschap van West-Brabant en over een paar jaar het nieuwe hoofdkantoor van waterschap Brabantse Delta. In de oude kapel worden we ontvangen door het sectorhoofd Waterystemen/Waterkeringen Jan van Hal. Er worden verschillende lezingen gehouden en er is een posterpresentatie.

Mariëlle Mulders (WSBD) vertelt over het functioneren van de verschillende stroomgebieden in het beheersgebied. Belangrijke hydrologische kenmerken zijn de overgangen van de hogere zandgronden in Vlaanderen naar lager gelegen veen- en kleigebieden. Bekende beeksystemen zijn het Chaamse bekenstelsel, het Merkske en de Bovenmark.

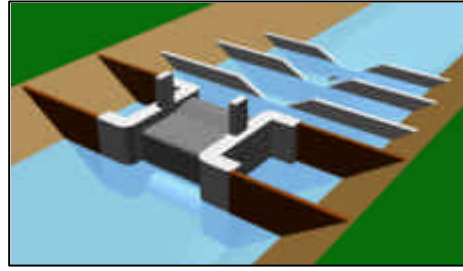
Dat communicatie een belangrijk onderdeel is van beekherstelprojecten wordt duidelijk door de video van de provinciale omroep over "Blauw Goud". Omroep Brabant heeft een serie gemaakt over wat er zich in en om het water afspeelt en wie daarmee te maken hebben (foto: opnamen over beekherstel bij het Chaamse bekenstelsel)

Lex Van Loon (<http://www.enrin.nl>) en Jan Kemper (www.ovb.nl) vertellen over een nieuw type meetstuw, de zogenaamde venturi meetdoorlaat. Doordat hindernissen ontbreken is deze stuw in principe passeerbaar voor vissen, dit in tegenstelling tot andere gangbare meetstuwen. Lex van Loon (de bedenker) heeft de venturi meetdoorlaat voor het eerst in Nederland toegepast in het beheersgebied van de Brabantse Delta. De OVB onderzoekt de vispasseerbaarheid en we krijgen de eerste resultaten te zien. Een voorlopige conclusie is dat deze stuw voor bijna alle soorten passeerbaar is. Alleen Bermpjes worden niet teruggevangen, maar dat ligt mogelijk meer aan de vistreden die zich voor de meetstuw bevinden dan aan de meetstuw zelf. Er dienen echter meer gegevens te worden verzameld om goed onderbouwde uitspraken te doen. Vanuit de zaal komt de suggestie om een geforceerd doorvoerexperiment met Bermpjes te doen: "Zet een aantal vissen benedenstrooms van de meetstuw uit en kijk of je ze bovenstrooms terugvangt".

Langsdoorsnede venturi-meetdoorlaat

Opstelling meetdoorlaat en vistreden in Strijbeekse beek

Jack Rombouts (WSBD) en Hub Cuppen (Adviesbureau Cuppen) vertellen over het project Bergboezem Rooskensdonk. Dit boezemgebied is heringericht en fungeert nu primair als bergingsgebied voor water, om zodoende Breda te beschermen. Daarnaast dient het gebied o.a. als paaigebied voor snoek en als overwinteringplek voor doortrekkende vogels. Er zijn plas/dras zones aangelegd en in het voorjaar worden bepaalde delen van het gebied onder water gezet. Hub Cuppen onderzoekt hoe het gebied voor vis functioneert. Tot nog toe zijn nog geen echte verbeteringen van de visstand gesignaleerd. Het onderhoud en peilbeheer is nog niet optimaal afgestemd op de ecologische functie. Hier wordt aan gewerkt.

De Middag; “Op Fietse, wie dut mej wat!!”

Nadat iedereen een lunchpakketje heeft gekregen stappen we in vier groepen op de gehuurde fiets om de toch niet flauwe afstand van 35 kilometer af te leggen. Hiervoor is een routebeschrijving in elkaar gesleuteld die langs allerlei projecten voert. Het gaat om grote en kleine beekherstelprojecten in het stroomgebied van de Bovenmark. Onderweg rijdt nog een verzorgingswagen rond die zorgt voor eventueel mankementen aan fietsen of een reservefiets verzorgde. Daarnaast wordt er ook gezorgd voor de dorstige inwendige mens.

Tijdens het middagdeel wordt veel informatie uitgewisseld en staan we in ruime mate stil bij verschillende projecten. In de bijlage zijn deze projecten kort samengevat en hebben we een kleine foto-impressie van de excursie gemaakt.

Uiteindelijk lukt het niemand om de volledige fietsroute af te leggen. De begeleiders en deelnemers waren nogal fanatiek bij bekijken van allerlei beesten en planten. Tussen vier en vijf uur keerden de groepen terug bij het kasteel. In de kasteeltuinen werd vervolgens in de stralende zon nog genoten van een lekker drankje en hapje (*af fietse, wie dut mej wat*).

Daarbij werden nog allerlei nieuwigheden/wetenswaardigheden uitgewisseld, want je weet het: “bij de borrel gebeurt het en dat is niet alleen in het zakenleven zo”.

Naar aanleiding van de dag hebben we ter lering ende vermaeck nog enkele prikkelende punten opgeschreven:

- “Excursies verruimen/verbreden je denkwereld en zouden daarom verplicht moeten zijn”
- “Een inrichtingsplan zonder beheer- en onderhoudsplan is geen inrichtingsplan”
- “Een vis laat zich niet migreren; een vis migreert wanneer hij/zij dat wil”
- “Zonder recreatief medegebruik is er geen draagvlak bij de belastingbetaler voor beekherstelprojecten”
- “Natuurlijke beeksystemen zijn in Nederland ondenkbaar ”

Bij deze bedanken we alle personen die hebben bijgedragen aan deze geslaagde excursie.

Bijlage

Samenvatting van het programmaboekje “Fietsroute”,

Hallo,

De fietsroute die voor vanmiddag is uitgezet voert langs een aantal beekherstelprojecten en/of vispassages. De route is aangegeven op een viertal kaartjes die elkaar gedeeltelijk overlappen....

...Op de kaartjes is aangegeven waar voorgaande jaren Bosbeekjuffers waargenomen zijn. Als er op andere plaatsen Bosbeekjuffers worden gezien, dan hoor ik dat graag....

....In het ergste geval moet je plaatsnemen in de bezemwagen. In het beste geval heeft de bezemwagen een reservefiets bij zich of kan het probleem op een andere manier oplossen. ..

Veel fiets- en kijkplezier,

Hans van Kapel

Bovenmark; meander Galder

In samenwerking met Natuurmonumenten en de herinrichting Ulvenhout-Galder is in 1997 het project meander Galder uitgevoerd. Inrichtingsmaatregelen die zijn uitgevoerd:

- afgraven voedselrijke toplaag
- opnieuw uitgraven gedempte (1968) meander
- aanleg dam (1999)
- verleggen uitmonding Kerselsche beek
- verflauwen taluds Bovenmark
- graven moerassige laagten
- verleggen fietspad (inclusief aanleg voorde)

Op dit moment wordt richting de Vlaamse grens een vergelijkbaar project voorbereid. Het is de bedoeling dat in oktober 2004 de schop opnieuw de grond in gaat. In 2004 maken de Vlaamse waterbeheerders ook alle stuwen op de Mark in Vlaanderen vispasseerbaar zodat deze projecten mooi op elkaar aansluiten.

Strijbeekse beek

In de Strijbeekse beek, gedeeltelijk grensbeek tussen Nederland en Vlaanderen, is op dit punt in 2002/2003 een vispassage en venturi-meetdoorlaat gerealiseerd. De meetdoorlaat is totnogtoe de enige in zijn soort in Nederland. Ze is ontwikkeld door ENRIN in Wageningen.

Om te onderzoeken of vis ook daadwerkelijk zowel de passage als de meetdoorlaat kon passeren is

een fuik achter de meetdoorlaat geplaatst. Daarin zijn verschillende soorten vissen aangetroffen. Zo zijn o.a. Zeelt, Blankvoorn, Riviergrondel, Snoek, Zonnebaars en Karper gevangen. Door met name de vangst van Zeelt in de fuik lijkt de passeerbaarheid voor alle streefsoorten van de Strijbeekse beek geen probleem. Ook is in samenwerking met de provincie Antwerpen en watering de Benedenmark (Vlaanderen) een natuurvriendelijke oever aangelegd van wilgenpalen en wilgentenen. In het voorjaar van 2004 was een groot deel van de wilgenpalen aangeslagen.

Chaamse beek

In 1992 zijn hier de eerste inrichtingsmaatregelen uitgevoerd in het kader van het Chaamse bekenconvenant. Het gaat hier om driehoekskribben en de aanleg van moerassige laagtes. Op een zonnige dag kunnen hier Bosbeekjuffers en Weidebeekjuffers worden waargenomen. Ook worden juist stroomafwaarts van de brug regelmatig Windes en Blankvoorns gezien.

Chaamse bekenstelsel: project Het Broek

Laagheiveltse beek en Groot Heikantse beek (bovenloopjes in het Chaamse bekenstelsel)

In 1998 is hier het project het Broek gerealiseerd. Voormalige landbouwgronden zijn hier in het kader van een uitvoering bij voorrangproject in de ruilverkaveling Baarle-Nassau omgezet in natuurgebieden voor de Ecologische Hoofdstructuur. De broedvo-

gels doen het inmiddels weer behoorlijk (o.a. roodborsttapuit, nachtegaal en bosrietzanger), terwijl in de terreinen zelf de vegetatie zich de afgelopen 6 jaar ook, mede door de diepe kwel, goed aan het ontwikkelen is. Knolsteenbreek, Vleeskleurige orchis, Watermunt en Poelruit, om maar eens wat te noemen, zijn inmiddels waargenomen. Ook het Oranjetipje is door de massale aanwezigheid van Pinksterbloemen inmiddels een vaste bezoeker.

In het project heeft de Groot Heikantse beek flauwere taluds gekregen (geknikt profiel). De Laagheiveltse beek heeft over een lengte van ca. 1 km zijn oude meanderende loop terug gekregen. Ondanks het feit dat er bovenstrooms nog een verbeterde rioolwaterzuiveringsinstallatie aanwezig is, leverde dit vanaf 2001 wel een flinke bosbeekjufferpopulatie op (120-150 mannetjes in ca. 500m). Deze libel is vorig jaar ook op andere plaatsen in het gebied gezien. Overigens is de opleving waarschijnlijk het gevolg van restantpopulaties die er nog waren in het Chaamse bekenstelsel, het Merkske en de Strijbeekse beek. Ook lijkt *Gammarus Pulex* (een vlokreeft) hier sterk vooruit te gaan.

Het onderhoud wordt hier aangepast uitgevoerd.

Vanaf de oude vuilstort is er een mooi uitzicht over het project. Het is te ver om het veld in te lopen om hier Bosbeekjuffers te spotten. Onderweg zijn op meer plaatsen Bosbeekjuffers te zien.

Bavelse Leij

Het beekherstelproject Bavelse Leij wordt in delen uitgevoerd met diverse instanties zoals Staatsbosbeheer en de gemeente Breda. Inmiddels is de helft van de geplande projecten uitgevoerd. Op dit punt een hermeanderingsproject uit 1996 en 2001 waar inmiddels o.a. Bosbeekjuffers en Dotterbloemen opgedoken zijn. Het loont de moeite om hier een stuk het terrein in te lopen (let wel op: kans op natte voeten). Het onderhoud wordt hier aangepast uitgevoerd met een kleine kraan.

Bavelse Leij (dal van de Broekloop)

Op dit punt zijn een aantal onderdelen uitgevoerd van het beekherstelproject Bavelse Leij, een laaglandbeekbovenloopje.

Halverwege de jaren negentig is door de Dienst Autosnelwegen van Rijkswaterstaat een faunapassage aangelegd langs de Bavelse Leij onder de A58. Tussen de doorgaande weg en de afrit van de A27 is de bestaande duiker ontdaan van de bovenkant. Hierdoor is ook een verbinding ontstaan met het Ulvenhoutse bos dat uitwigt tussen de wegen in. Rondom de snelweg zijn diverse poelen aangelegd. In de wig zijn ook amfibielarven in de Bavelse Leij waargenomen. Bovendien is een stukje verder langs een andere weg ook een faunapassage onder een viaduct van de A58 gerealiseerd.

Het oorsprongsgebied van de Bavelse Leij is hier weer gedeeltelijk in ere hersteld. Samen met Staatsbosbeheer en de landinrichtingscommissie van de herinrichting Ulvenhout-Galder zijn hier verschillende maatregelen uitgevoerd. Zo zijn sloten afgedamd, is een natte doorstroomde laagte aangelegd (mbv een puindam), zijn poelen gegraven en taluds verflauwd. Ook is een laarzenpad gerealiseerd en is een cultuurhistorische wal hersteld. Daarnaast is een retentie-/zuiveringsmoeras aangelegd.

Snoek is al gezien in het moeras, terwijl ook Gewone waterranonkel en Duizendknoopfonteinkruid inmiddels in het gebied zijn gesignaleerd. Ook zijn in het moeras Gewone pad, Bruine kikker en Vinpootsalamander waargenomen.

Bovenmark; project Bieberg

Na een gedegen voorbereiding is het project in 2003 uitgevoerd. Partijen die aan het project meewerkten waren Staatsbosbeheer, gemeente Breda, herinrichting Ulvenhout-Galder, provincie Noord-Brabant en (toen nog) waterschap Mark en Weerij en het Hoogheemraadschap van West-Brabant.

In het project werden verschillende (beekherstel-) maatregelen uitgevoerd:

- aanleg meanderende geul (met dam in de Bovenmark)
- verlagen maaiveld, aanleg zandvang
- verwijderen beschoeiing/verflauwen taluds (paaizones)
- aanleg vispassage (met lokstroomconstructie;)
- verleggen/aanleggen fiets- en wandelpaden
- benadrukken historische bewoningsresten (Oudhof)

Een bestaande meander werd niet in het project betrokken in verband met het voorkomen van Bittervoorn.

Bovenmark; project Stadsmark

Het project Stadsmark is momenteel in uitvoering. Het project sluit aan bij het project Bieberg en is weer een stukje van de schakel tussen het water-

systeem bovenstrooms en benedenstrooms van Breda.

In het project wordt bijv. het Boeimeerpark veranderd (zie figuur) in een soort waterpark met een meander, hoogwatervoorzieningen en diverse recreatieve elementen zoals een waterterras.

Op andere trajecten worden hoogwatervoorzieningen aangelegd (ook bij mensen achter in de tuin) en plasbermen en faunapassages gerealiseerd.

Bovenmark; meander Klokkenberg

Langs de Aa of Weerij en Bovenmark liggen nog een aantal oude meanders. Deze zijn onderzocht en vervolgens is bepaald of deze in de toekomst wel/of niet mee kunnen gaan stromen.

Meander Klokkenberg is zo'n oude meander die weer mee kon gaan stromen. De meander is in 1998 uitgebaggerd. Tegelijkertijd is in samenwerking met Brabants Landschap een deel van de beschoeiing verwijderd en zijn taluds verflauwd. In de toekomst komt hier mogelijk nog een dam.